

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДСТАВ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE GROUNDS FOR APPEALING A REPORT OF SUSPICION IN THE INVESTIGATION OF CORRUPTION CRIMINAL OFFENSES

Лукашук К.Р., аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу підстав оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. В статті автор зазначає, що повідомлення про підозру може оскаржуватися у зв'язку з необґрунтованістю прийнятого рішення (в даному випадку ведеться мова про недостатність доказів, у зв'язку з отриманням яких сторона обвинувачення приймає рішення для повідомлення особи про підозру. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України, сторона обвинувачення повідомляє особі про підозру у випадку «наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення»); незаконністю прийнятого рішення. (оскаржуючи незаконність прийнятого рішення, сторона захисту буде посилається на процесуальні порушення, які містяться в самому тексті письмового повідомлення про підозру – відсутність відомостей, які передбачені ст. 277 КПК України, затвердження письмового повідомлення про підозру неуповноваженою особою тощо); незаконністю вручення письмового повідомлення про підозру (в даному випадку підставою оскарження будуть виявлені стороною захисту порушення процедури вручення письмового повідомлення про підозру. З урахуванням того, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не дуже детально регулює дане питання, обмежившись лише декількома рядками норми, які за своєю суттю є бланкетною, на практиці виникає безліч сумнівів щодо правильності або неправильності вручення письмового повідомлення про підозру, що і стає предметом розгляду слідчим суддею).

Також автор зазначає, що в залежності від того, що саме оскаржується – рішення, дія чи бездіяльність – буде визначатися підстава для такого оскарження та, відповідно, рішення, яке буде прийматися слідчим суддею за результатами розгляду відповідної скарги. В той же час низка науковців неодноразово вказували на подвійну природу повідомлення про підозру, яке можна розглядати одночасно і як рішення, і як дію. Власне це ж підтверджується і позицією ВС, адже там визначається повідомлення про підозру як певна сукупність етапів, що включають і прийняття процесуального рішення, і здійснення певного переліку дій. При цьому правові наслідки виникають не окремо, а комплексно, коли приймається і рішення, і вчиняються необхідні дії. Саме тому обмежувати можливість оскарження повідомлення про підозру або як рішення, або як дії є некоректним, адже в такий спосіб зацікавлені особи обмежуються в способах захисту власних прав, що йде всупереч вимогам чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: корупційне кримінальне правопорушення, повідомлення про підозру, оскарження повідомлення про підозру, досудове розслідування, кримінальне провадження, слідчий суддя.

The article is devoted to the analysis of the grounds for appealing a report of suspicion in the investigation of corruption criminal offenses. In the article, the author notes that the report of suspicion may be appealed due to the unfoundedness of the decision made (in this case, we are talking about the insufficiency of evidence, in connection with the receipt of which the prosecution makes a decision to notify the person of suspicion. According to clause 3, part 1, article 276 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, the prosecution notifies the person of suspicion in the case of "the presence of sufficient evidence to suspect the person of committing a criminal offense"); the illegality of the decision made. (appealing the illegality of the decision made, the defense will refer to the procedural violations contained in the text of the written report of suspicion itself - the absence of information provided for in article 277 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, approval of the written report of suspicion by an unauthorized person, etc.); the illegality of the service of a written notice of suspicion (in this case, the grounds for the appeal will be violations of the procedure for serving a written notice of suspicion identified by the defense. Given that the current criminal procedural legislation does not regulate this issue in great detail, limited to only a few lines of a norm that are essentially blanket, in practice there are many doubts about the correctness or incorrectness of the service of a written notice of suspicion, which becomes the subject of consideration by the investigating judge). The author also notes that depending on what is being appealed - a decision, action or inaction - the grounds for such an appeal will be determined and, accordingly, the decision that will be made by the investigating judge based on the results of considering the relevant complaint. At the same time, a number of scholars have repeatedly pointed out the dual nature of a notice of suspicion, which can be considered both as a decision and as an action. This is actually confirmed by the position of the Supreme Court, because it defines the notification of suspicion as a certain set of stages, which include both the adoption of a procedural decision and the implementation of a certain list of actions. At the same time, legal consequences arise not separately, but in a complex manner, when both the decision is adopted and the necessary actions are taken. That is why limiting the possibility of appealing the notification of suspicion either as a decision or as an action is incorrect, because in this way the interested persons are limited in the ways of protecting their own rights, which goes against the requirements of the current criminal procedural legislation.

Key words: corruption criminal offense, notification of suspicion, appealing the notification of suspicion, pre-trial investigation, criminal proceedings, investigating judge.

Письмове повідомлення про підозру в розрізі оскарження до слідчого судді можна розглядати і як процесуальне рішення, і як процесуальну дію. Очевидно, що це стосується будь-якого кримінального провадження, в тому числі і при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Відповідно, оскаржувати рішення можна і як дію, і як рішення, що власне і визначає специфіку подальшої діяльності сторони захисту. В той же час власне в самому кримінальному процесуальному законодавстві не зазначено, з яких саме підстав письмове повідомлення про підозру може бути оскаржене. Так, слідчі судді зазначають, що «кримінальний процесуальний закон не передбачає положень, якими було б визначено перелік

підстав для скасування повідомлення про підозру у разі її оскарження та не встановлює обмежень щодо предмету перевірки слідчим суддею такого повідомлення. Для прийняття рішення у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, слідчий суддя повинен враховувати загальні положення повідомлення про підозру, вирішуючи питання щодо наявності підстав для повідомлення про підозру у кримінальному провадженні (ст. 276 КПК України), дотримання вимог КПК України щодо змісту підозри (ст. 277 КПК України), дотримання строків та порядку вручення повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України) що змушує практиків в першу чергу звертатися до правової доктрини щодо дослідження даного питання» [1].

Так, Н.В. Глинська та Д.І. Клепка у своєму дослідженні зазначають, що через невизначеність самого поняття «повідомлення про підозру» також незрозумілим є предмет такого оскарження. Вчені зазначають, що виходячи з аналізу судової практики, найчастіше в якості предмета оскарження розглядають або лише повідомлення про підозру як процесуальне рішення, або лише порядок здійснення повідомлення про підозру, або і як рішення, і про здійснення повідомлення про підозру [2]. В даному випадку можна погодитись з вченими, проте виникають сумніви щодо доцільності виділення третьої групи. Дійсно, тлумачення підозри в кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє, у зв'язку з чим і виникають сумніви щодо визначення предмету оскарження. Проте повідомлення про підозру доцільно розглядати через призму її подвійної природи, адже воно виступає і в якості рішення, і в якості процесуальної дії. В п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України законодавець зазначає, що оскаржувати до слідчого судді можна саме «повідомлення про підозру», навіть не додаючи слово «письмове». Це демонструє, що законодавець розуміє ті складнощі, які виникають у зв'язку з тлумаченням даного терміну, через що він і використав таке широке формулювання, яке дозволить стороні захисту вільно обирати підстави для оскарження повідомлення про підозру. Поряд з цим ніхто не забороняє підозрюваному, захиснику та законному представнику в одній скарзі вказувати, що така підозра була одночасно і необґрунтована, і вручена всупереч положенням кримінального процесуального законодавства. Тому відсутня необхідність виділяти таке оскарження як оскарження за окремим предметом, адже воно лише поєднує дві попередні групи. На це ж і вказується в самій статті: «домінуючий за результатом аналізу судової практики підхід, який зводиться до того, що повідомлення про підозру може бути оскаржене і як процесуальний документ, якщо він не відповідає вимогам КПК, і як комплекс процесуальних дій або бездіяльності, видається правильним» [2, с. 21].

Х.Р. Слюсарчук зазначає, що «на практиці повідомлення про підозру оскаржується у таких значеннях, як діяльність слідчого, прокурора у кримінальному провадженні; рішення (твердження, внутрішнє переконання) слідчого, прокурора; процесуальний (письмовий) акт (документ) у кримінальному провадженні» [3, с. 316]. Такий підхід до підстав оскарження письмового повідомлення про підозру заслуговує на окрему увагу. Так, автор розділяє окремо можливість оскарження повідомлення про підозру як рішення та як процесуального акта – документа. Очевидно, що в даному випадку мова йде про недоліки, які стосуються самого змісту письмового повідомлення про підозру. Так, в ст. 277 КПК України міститься перелік відомостей, які мають бути в будь-якому письмовому повідомленні про підозру. Відповідно, відсутність таких відомостей або неправильне їх формулювання також може бути підставою для оскарження письмового повідомлення про підозру. В даному випадку можна зробити висновок про відсутність необхідності виділення додаткової підстави оскарження письмового повідомлення про підозру. Так, повідомлення про підозру одночасно виступає і рішенням, і дією. Відповідно, якщо брати за основу саме такий підхід, то немає сенсу розглядати повідомлення про підозру окремо як рішення та як документ, в якому таке рішення викладене. Більше того, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, повідомлення про підозру як рішення не може існувати без певної форми об'єктивізації, якою і виступає письмове повідомлення про підозру як документ.

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що в кримінальному процесі повідомлення про підозру може оскаржуватися у зв'язку з:

1) необґрунтованістю прийнятого рішення. В даному випадку ведеться мова про недостатність доказів,

у зв'язку з отриманням яких сторона обвинувачення приймає рішення для повідомлення особи про підозру. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України, сторона обвинувачення повідомляє особі про підозру у випадку «наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення». Вчені вже неодноразово наголошували, що інші підстави повідомлення про підозру, які перелічені в ч. 1 ст. 276 КПК України лише породжують обов'язок повідомити особі про підозру, але самі по собі в якості підстав повідомлення розглядатися не можуть [4]. У зв'язку з чим власне єдиною реальною підставою для повідомлення особи про підозру є саме достатня сукупність доказів. Відповідно, оскаржуючи необґрунтованість повідомлення про підозру, сторона захисту буде доводити саме відсутність такої сукупності;

2) незаконність прийнятого рішення. Оскаржуючи незаконність прийнятого рішення, сторона захисту буде посилається на процесуальні порушення, які містяться в самому тексті письмового повідомлення про підозру – відсутність відомостей, які передбачені ст. 277 КПК України, затвердження письмового повідомлення про підозру неуповноваженою особою тощо;

3) незаконність вручення письмового повідомлення про підозру. В даному випадку підставою оскарження будуть виявлені стороною захисту порушення процедури вручення письмового повідомлення про підозру. З урахуванням того, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не дуже детально регулює дане питання, обмежившись лише декількома рядками норми, які за своєю суттю є бланкетною, на практиці виникає безліч сумнівів щодо правильності або неправильності вручення письмового повідомлення про підозру, що і стає предметом розгляду слідчим суддею.

Можна зазначити, що такий підхід також узгоджується з практикою АП ВАКС, адже в одному з рішень зазначається, що «КПК України не містить конкретного переліку підстав для скасування повідомлення про підозру. Однак із аналізу положень ст. ст. 276-278 КПК України можна виділити три види підстав для скасування повідомлення про підозру: 1) неналежний суб'єкт складення та вручення повідомлення про підозру; 2) порушення процесуального порядку вручення повідомлення про підозру; 3) необґрунтованість підозри» [5]. Запропонована в даній статті класифікація підстав не суперечить цій позиції, проте в деякій мірі її вдосконалює. Вручення письмового повідомлення про підозру відноситься саме до категорії «незаконність вручення», адже це порушення стосується саме порядку вручення. В той же час окрема увага також звертається на сам документ, який може містити низку порушень. Наприклад, письмове повідомлення про підозру може бути погоджене прокурором, який не мав не це повноважень, проте вручене вже правильним суб'єктом. Відповідно, буде оскаржуватися саме незаконність рішення, що в даному випадку буде мати відношення до суб'єкту, але не буде стосуватися порядку вручення.

Однак дана позиція є універсальною навіть на рівні ВАКС. Так, в одному з рішень слідчого судді за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру було зазначено наступне: «захисник вважає, що порушення порядку вручення повідомлення про підозру може мати своїм наслідком ухвалення слідчим суддею рішення про скасування повідомлення про підозру. Проте, слідчий суддя не може погодитись із такими доводами, з огляду на таке. Повідомлення про підозру є системою процесуальних дій та рішень слідчого або прокурора під час досудового розслідування, спрямованих на формування законної та обґрунтованої підозри за умови забезпечення особи, яка стала підозрюваною, можливості захищатися усіма дозволеними законом засобами та способами. Процедуру здійснення повідомлення про підозру особі можна умовно поділити на три етапи: 1) етап прийняття

рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру; 2) етап об'єктивації/вираження сформуваного внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення в зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру та його підписання; 3) етап доведення інформації до відома адресата, щодо якого прийняте рішення про повідомлення про підозру (постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 536/2475/14-к, провадження № 13-34к/19). З наведеного, можна зробити висновок, що перші два етапи повідомлення про підозру, мають своїм результатом прийняття слідчим чи прокурором відповідного процесуального рішення - «повідомлення про підозру», а останній етап, охоплює собою низку процесуальних дій щодо доведення інформації про таке рішення до особи, стосовно якої прийняте рішення про повідомлення про підозру, а також роз'яснення наданих їй прав. У ст. 303 КПК законодавець встановив перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на їх оскарження. Так, згідно з положеннями п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, на досудовому провадженні, підозрюваним та його захисником, зокрема, може бути оскаржено повідомлення слідчого, прокурора про підозру. Зі змісту цієї норми, можна зробити висновок, що в ній передбачено право на оскарження як прийнятого слідчим чи прокурором рішення - «повідомлення про підозру», так і дій чи бездіяльності, що мали місце під час здійснення повідомлення про підозру. За наслідками розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора, слідчий суддя може ухвалити рішення про: 1) скасування рішення слідчого, чи прокурора; 1-1) скасування повідомлення про підозру; 2) зобов'язання припинити дію; 3) зобов'язання вчинити певну дію; 4) відмову у задоволенні скарги (ч. 2 ст. 307 КПК). Водночас, як слушно зазначено у рішенні Верховного Суду: «стаття 307 КПК чітко розрізняє «рішення» і «дії». Це розрізнення послідовно проводиться у всіх трьох частинах статті, де «рішення» і «дії» згадуються поряд як самостійні поняття. Також й інші положення КПК не свідчать про те, що законодавець визначає «рішення» як різновид «дій». Навпаки, відповідно до КПК «рішення» і «дія» завжди мають самостійне значення. Рішення приймається - дія здійснюється, дія має початок і закінчення - рішення є одномоментним актом, до процесуальної дії можуть бути залучені багато учасників - процесуальне рішення приймається лише уповноваженою особою, дії фіксуються в протоколі - рішення оформлюється постановою. Отже, положення КПК не дають жодних підстав вважати процесуальне рішення одним з різновидів процесуальної дії. Враховуючи різну правову природу «рішень» і «дій», ч. 2 ст. 307 КПК визначає різні повноваження слідчого судді у випадку їх оскарження. При оскарженні дії або не здійснення дії слідчий суддя має повноваження зобов'язати припинити дію або здійснити дію, однак не має повноважень скасувати дію, що вже відбулася. У той же час по відношенню до оскаржених рішень слідчий суддя має повноваження лише скасувати таке рішення, але не має повноважень зобов'язати прийняти рішення. Тим більше слідчий суддя не має повноважень визначати, яке саме рішення має прийняти слідчий або прокурор у конкретному випадку, оскільки таким чином суддя втрутиться в сферу повноважень цих осіб і фактично прийме участь у діяльності сторони обвинувачення всупереч своїй ролі в провадженні (ч. 3 ст. 22 КПК)» (постанова Верховного Суду від 14.02.2023 у справі № 405/680/22).

З огляду на вищенаведене, слідчий суддя доходить висновку, що за наслідками розгляду скарги на процесуальне рішення - «повідомлення про підозру», слідчий суддя має право постановити ухвалу, згідно з якою скасувати таке рішення, або відмовити у задоволенні скарги

(п. 1-1, 4 ч. 2 ст. 307 КПК). Натомість, у випадку, коли предметом судового контролю є процесуальні дії слідчого, прокурора чи їх бездіяльність, що мали місце під час здійснення повідомлення про підозру, слідчий суддя має повноваження зобов'язати припинити дію або зобов'язати здійснити дію, однак не має повноважень скасувати дію чи бездіяльність, що вже відбулися, а також скасувати рішення - «повідомлення про підозру», яке є окремим предметом оскарження. Отже, у світлі обставин цієї справи та наведених вище висновків, слідчий суддя, зазначає, що заявлена у скарзі захисника ОСОБА_3 вимога про скасування повідомлення про підозру, з підстав того, що слідчий чи прокурор з порушенням встановленого КПК порядку вчинили певні процесуальні дії, щодо вручення повідомлення про підозру, не підлягає задоволенню. З цих же підстав не підлягає задоволенню і похідна вимога захисника щодо зобов'язання слідчого, прокурора вчинити дії щодо виключення з ЄРДР відомостей про дату і час повідомлення про підозру ОСОБА_6» [6].

З такою позицією погодитись складно одразу через низку причин. По-перше, дійсно, Параграф 1 Глави 26 КПК України регулює порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора на стадії досудового розслідування. В залежності від того, що саме оскаржується - рішення, дії чи бездіяльність - буде визначатися підстава для такого оскарження та, відповідно, рішення, яке буде прийматися слідчим суддею за результатами розгляду відповідної скарги. В той же час низка науковців неодноразово вказували на подвійну природу повідомлення про підозру, яке можна розглядати одночасно і як рішення, і як дію. Власне це ж підтверджується і позицією ВС, якою скористувався слідчий суддя, адже там визначається повідомлення про підозру як певна сукупність етапів, що включають і прийняття процесуального рішення, і здійснення певного переліку дій. При цьому правові наслідки виникають не окремо, а комплексно, коли приймається і рішення, і вчиняються необхідні дії. Саме тому обмежувати можливість оскарження повідомлення про підозру або як рішення, або як дії є некоректним, адже в такий спосіб зацікавлені особи обмежуються в способах захисту власних прав, що йде всупереч вимогам чинного кримінального процесуального законодавства. Більше того, навіть в п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України не зазначено, як саме має оскаржуватися повідомлення про підозру - як рішення чи як дія (на відміну від інших пунктів). В такий спосіб навіть законодавець надає ширші можливості стороні захисту для того, щоб обрати підставу для оскарження або навіть об'єднати в одній скарзі декілька підстав.

По-друге, в даному випадку слідчий суддя обрав занадто вузький спосіб тлумачення норм кримінального процесуального законодавства, що обмежило способи захисту прав, свобод та законних інтересів представників сторони захисту. Оцінюючи подані скарги, слідчі судді в першу чергу мають досліджувати, чи були порушені вимоги чинного кримінального процесуального законодавства та як саме ці порушення вплинули на основні права підозрюваного. Відповідно, якщо порушення є формальним, то в такому випадку слідчий суддя може його констатувати, проте цього буде недостатньо для того, щоб винести рішення на користь сторони захисту. В той же час така відмова слідчого судді від перевірки законності вручення письмового повідомлення про підозру базується саме на формальних ознаках, що в межах кримінального провадження не повинно бути підставою для обмеження прав сторони захисту, особливо під час досудового розслідування, в межах якого сторона захисту наділена значно меншими можливостями для захисту своїх прав. У зв'язку з цим ми вважаємо, що в даному конкретному випадку слідчий суддя необґрунтовано відмовив у дослідженні порядку повідомлення особі про підозру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ухвала слідчого судді Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу від 27.11.2023 р., справа № 216/4025/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115330925>
2. Глинська Н.В., Клепка Д.І. Оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 17-32.
3. Слюсарчук Х.Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: *Contra spem spero! Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 314-322.
4. Ренкас А. А. Підстави та процесуальний порядок повідомлення про підозру окремій категорії осіб: дис. ... доктора філософії: 081 «Право». Одеса, 2024. 217 с.
5. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 03.12.2021, справа № 991/7745/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101721254>
6. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 15.05.2023, справа № 991/1189/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110991090>